

Research Paper

The Framework of Developing Environmental Policies: A Study of Barosh, the Matic Analysis and Delphi Technique

Alireza Piltan¹ Ali Hamidizadeh^{*2}, Sirous Korahi Moghadam³, Vahid Chenari⁴

1. Department of Public Administration, Shoushtar Branch, Islamic Azad University, Shoushtar, Iran.
2. Department of Public Administration, Farabi College Branch, Tehran University, Tehran, Iran.
3. Department of Public Administration, Masjed Soleyman Branch, Islamic Azad University, Masjed Soleyman, Iran.
4. Department of Public Administration, Shoushtar Branch, Islamic Azad University, Shoushtar, Iran.

ARTICLE INFO

PP: 520-543

Use your device to scan and
read the article online

Keywords: *Environment,
Environmental Policy,
Theme Analysis,
Formulation of Policy*

Abstract

According to the "Environmental Performance Index" certificate, Iran's environment is not in a good condition in 2022. And it faces many crises, including the phenomenon of fine dust, drying up of wetlands, land subsidence in most parts of the country, air pollution, etc. For this purpose, considering the importance of the drafting stage in the public policy making process, the present research intends to propose and provide a framework for the drafting of the country's environmental policies in order to solve environmental problems. The present research has a qualitative approach, which was first a literature review and then a semi-structured interview was arranged with 13 experts in the field of environment, and then thematic analysis method was used to analyze the data. In this method, first through descriptive coding process, 105 primary codes (themes) emerged in the form of 37 sub-themes using MAXODA software. Then these themes were related to each other in the process of interpretive coding and finally 8 main or overarching themes were identified. Then, in the final stage of the research (quantitative approach), due to the possibility of bias in the experts' opinions, the Delphi technique was used to reach a group agreement between the experts. The results of this research show that eight components or factors have an effect on the development of environmental policies, which are the main themes of this research. These topics include "economic components of sustainable development", "social components of sustainable development", "environmental components of sustainable development", "political components of sustainable development", "legal requirements", institutional capacity and "actors effective in formulating the policy" "Environmental policies" as effective factors in developing environmental policies were identified and formed the research framework.

Citation: Piltan, A., Hamidizadeh, A., Korahi Moghadam, S., Chenari, V. (2024) **The Framework of Developing Environmental Policies: A Study of Barosh, the Matic Analysis and Delphi Technique.** *Geography (Regional Planning)*, 13(50).

DOI: 10.22034/jgeoq.2023.218015.2310

* **Corresponding Author:** Ali Hamidizadeh, **Email:** Hamidizadehh@Ut.Ac.Ir

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This Is an Open Access Article Under The CC BY License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Despite paying more attention to the environment in the country's macro-policies, including the vision document of 1404, the country's development programs, the general environmental policies in recent years, as evidenced by the "Environmental Performance Index" in 2022, Iran's environment is in a good place in the world. It is not located and faces many environmental crises, including the phenomenon of fine dust, drying up of wetlands, land subsidence in most regions of the country, air pollution, etc. It seems that the development plans, general environmental policies are weak. Life, the lack of up-to-date environmental laws and regulations and the lack of coordination and cooperation of organs and organizations related to the environment doubles the importance of environmental policy to provide solutions.

For this purpose, considering the importance of the drafting stage in the public policy making process, the present research intends to propose and provide a framework for the drafting of the country's environmental policies in order to solve the environmental problems and reduce the country's environmental pollution.

Methodology

The current research has a qualitative approach, firstly in the first phase, which is the review of the subject literature, library resources related to the subject were studied, then in the second phase of the research, semi-structured interviews were conducted with 13 experts in the fields of environment, policy making and Planning was arranged in the field of environment, which were selected by snowball sampling method. Then, thematic analysis method was used to analyze the data obtained from the interviews and obtain the conceptual model of the research. which is widely used in qualitative research. Data analysis in thematic analysis method is based on the "coding" method. In this research, MAXODA software was used for the purpose of open coding of concepts, categorization of codes and concepts, and finally determining the most important

themes in the field of environment. Since the coding process in the interviews includes a degree of It is the subjective judgment of the coders, therefore, in order to measure the reliability and trustworthiness of the coding obtained from the interviews, the stability index or open reliability of the test was used. Then, in the third phase of the research (quantitative research approach), after identifying the themes and components of the process of developing environmental policies resulting from the theme analysis method, considering the possibility of bias in the opinions of experts, in order to ensure accuracy, accuracy, and applicability. And comprehensiveness of the identified steps and removal of possible biases, the Delphi technique is used to reach a group agreement between experts.

Results and conclusion

Data analysis in the process of descriptive coding led to the emergence of 105 primary codes (themes) in the form of 37 sub-themes. Then these themes were related to each other in the interpretive coding process. Finally, 8 main or overarching themes were identified after the stage of reviewing and refining the sub-themes, which express the key concepts of the research. The results of this research show that eight components or factors have an effect on the development of environmental policies. are the main topics of this research? These topics include "economic components of sustainable development", "social components of sustainable development", "environmental components of sustainable development", "political components of sustainable development", "legal requirements", institutional capacity and "effective actors in the formulation of environmental policies" have been identified as effective factors in the formulation of environmental policies and formed a research model.

References

1. Braun, V & Clark, V (2006),"Using Thematic Analysis in Psychology.Qualitative Resersrh in Psychology Journa"L, Vol.3, No.2, pp77-101
2. Atcrid stirling, J. (2001), "The matic networks: An Analytic tool for & ualitative research", Qualitative research, Vol.1, No.3, pp. 385-404

3. Bowen Chieh Chen & William M. Bowen (2008), "Content Analysis; in Kaifeng xang and Gerald J. Miller, Handbook of research methods in public andmin stration", Talyor8 francis.
4. Boyatzis (1998),"trans form ming & qlitative information. Cleveland: sage."
5. Braun, v & Clark, v (2006),"using thematic analysis in pycology qualitative resersh in"
6. Bullok, Justin B. & Anno'm, Bowman (2017)." FEW: Exploring citizens support for policy tools at the food Energy. Water nexas". Environmental progress & Sustainable energy Dol: (o,1002)/ef.12727.
7. Cmirchi & Madani, (2017), "will Iran's next president care enough to put the
8. environment first" the surdian available at: <http://www.the-guardian.com>
9. Eillot, J. (2006), "An Intriuduction to Sustainable Development Thirded London Routlege Taylors & Francis Group"
10. Farazmand, A (2009). "Bureaucracy and administration", CRC press, p.122 222;
11. Hobson, Kersty (2013), "on the making of the environmental sutic along prpduct life cycles: important, Renewable energy examples and policy complexities" local environment 22,22,1.
12. Michael Howlett, Anthony Perl, M. Ramesh (2009) "Studying Public Policy", Oxford New York University Press, Third Edition.
13. [http:// EPI \(2020\), YALE, EDU/REPORTS/2020](http://EPI (2020), YALE, EDU/REPORTS/2020)
14. Kammer lander, A, Gunther, G& Schulze (2021), "Lpolitical – economic correlates of environmental policy" environ. Res. Lett.16024047
15. Mirchi, A. & Madani, K. (2017). "will irans next president care enough to put the environment first" the gurdiaian at: <http://www.the-guardian.com>
16. Nilson, Mans and Asa person (2017). "policy Note: Lessons form environmental policy intearation for the implementation of the 2030 Agendag" Environmental science and policy 78:36-39.
17. Pearcec (2012), " embudspersons for future generation a proposal for rioto20", unep program issue, No6.
18. United nationas environmental program (UNEP), (2009), "Integrated policy making for sustainable development", A REFERENCE MANUAL.
19. Us environmental protection agency (2010)," interim guidance on considering environmental sustic during the development of an action. Available at": <http://www.epa.sov/resource/policy>.
20. Weiss, E, (2015), "our rights and obligation to future generation for the environment, American society of international law", vol84. stable url <http://www.Tstov.org/stable/2203020>
21. Shamizanjani M. and Shahri S. (2014). Proposing a Model for Successful Application of Knowledge Sharing II (Social Knowledge Sharing) within Organizations, Iranian journal ofInformation Processing and Management, 29 (4), 903-930.

مقاله پژوهشی

چارچوب تدوین خط‌مشی‌های زیست محیطی:
مطالعه‌ای با روش تحلیل مضمون و فن دلفی

علیرضا پیلتن - دانشجوی دکتری، گروه مدیریت دولتی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران.
علی حمیدی‌زاده* - دانشکده‌گان فارابی / دانشکده مدیریت و حسابداری / دانشکده‌گان فارابی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
سیروس کراهی مقدم - استادیار، گروه مدیریت دولتی، واحد مسجد سلیمان، دانشگاه آزاد اسلامی، مسجد سلیمان، ایران.
وحید چناری - استادیار، گروه مدیریت دولتی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران.

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>محیط زیست ایران به گواهی «شاخص عملکرد محیط زیست» در سال ۲۰۲۲ در وضعیت مناسبی قرار ندارد و با بحران‌های متعددی از جمله پدیده ریزگردها، خشک شدن تالاب‌ها، فرونشست زمین در اغلب مناطق کشور، آلودگی هوا و ... مواجه می‌باشد. بدین منظور، تحقیق حاضر با توجه به اهمیت مرحله تدوین در فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی در نظر دارد چارچوبی جهت تدوین خط‌مشی‌های زیست محیطی کشور به منظور حل معضلات زیست محیطی پیشنهاد و ارائه دهد. تحقیق حاضر دارای رویکرد کیفی، که ابتدا به مرور ادبیات و سپس با ۱۳ نفر از خبرگان حوزه محیط زیست مصاحبه نیمه ساختاریافته ترتیب داده شد و در ادامه از روش تحلیل مضمون جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده است. در این روش ابتدا از طریق فرایند کدگذاری توصیفی، ۱۰۵ کد (تم) اولیه در قالب ۳۷ مضمون فرعی با استفاده از نرم افزار MAXODA ظهور گردید. سپس این مضامین در فرایند کدگذاری تفسیری به یکدیگر مرتبط و در نهایت ۸ مضمون اصلی یا فراگیر شناسایی شدند. سپس در مرحله آخر تحقیق (رویکرد کمی)، نظر به احتمال وجود سوگیری در نظرات خبرگان از تکنیک دلفی جهت دستیابی به توافق گروهی بین خبرگان استفاده گردید. نتایج حاصل از تحقیق حاضر نشان می‌دهد که هشت مولفه یا عامل بر روی تدوین خط‌مشی‌های زیست محیطی اثر گذار می‌باشند که مضامین اصلی این تحقیق می‌باشند. این مضامین شامل "مولفه‌های اقتصادی توسعه پایدار"، "مولفه‌های اجتماعی توسعه پایدار"، "مولفه‌های زیست محیطی توسعه پایدار"، "مولفه‌های سیاسی توسعه پایدار"، "الزامات حقوقی"، ظرفیت نهادی و "بازیگران موثر در تدوین خط‌مشی‌های زیست محیطی" بعنوان عوامل موثر در تدوین خط‌مشی‌های زیست محیطی شناسایی و چارچوب تحقیق را تشکیل دادند.</p>	<p>شماره صفحات: ۵۴۳-۵۲۰</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p> <p>واژه‌های کلیدی: محیط زیست، خط‌مشی‌گذاری زیست محیطی، تحلیل مضمون، تدوین خط‌مشی</p>

استناد: پیلتن، علیرضا؛ حمیدی‌زاده، علی؛ کراهی مقدم، سیروس؛ چناری، وحید (۱۴۰۲). بررسی تعهدات بیمه‌گر در بیمه مسئولیت مدنی دارندگان وسایل نقلیه موتوری در حقوق ایران با تاکید بر رویه قضایی در راستای برنامه‌ریزی منطقه‌ای و توسعه پایدار. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۳(۵۰): صص: ۵۴۳-۵۲۰

DOI: 10.22034/jgeoq.2023.218015.2310

مقدمه

کشور ایران به دلیل ظرفیت‌های اقلیمی و موقعیت جغرافیایی خاص، از شرایط ویژه‌ای برخوردار است که بین کشورهای جهان کم نظیر است (رضایی، ۱۴۰۰: ۲). نگاهی به وضعیت کنونی محیط زیست در مناطق کشور نشان می‌دهد که همگام با برنامه‌های توسعه اقتصادی و گسترش صنایع در چند دهه گذشته به علت کم‌توجهی به نظام حاکم بر محیط زیست، کشور هم اکنون با بحران‌های محیط زیستی بسیار زیادی مواجه است (سلیمانی و چراغی، ۱۳۹۸: ۴). بحران‌هایی همچون کمبود آب، کاهش آب سفره‌های زیرزمینی و تالاب‌ها، نابودی جنگل‌ها و مراتع، فرسایش خاک، بیابان‌زایی، پدیداری فروچاله‌ها، حیات وحش در معرض خطر، ناپدید شدن رودخانه‌ها و دریاچه‌های فصلی و پدیده ریزگردها به تنزل کیفیت زندگی و رفاه عمومی انجامیده است (لطفیان و نصری فخرداد، ۱۳۹۷: ۹۹). این بحران‌ها در صورتی که مدیریت نشود و توازن محیط زیستی کشور احیا نشود می‌تواند حتی به تهدید امنیت ملی تبدیل شود. از شواهد و مستندات اینگونه بر می‌آید که ایران در حال حرکت به یک بحران محیط زیستی چند جانبه است. مسائل اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی با محیط زیست ارتباط دو سویه دارد. هر سیاستی که برای محیط زیست اتخاذ شود، پیامدهای قابل توجهی بر روی حوزه‌های دیگر خواهد داشت (رضایی، ۱۴۰۰: ۲). مسائل و بحران‌های زیست محیطی پیش گفته نشان از عملکرد ضعیف کشور در خصوص حل این بحران‌ها می‌باشد. تا جایی که مطابق شاخص جهانی عملکرد زیست محیطی در سال ۲۰۲۰، عملکرد محیط زیستی ایران در سال ۲۰۲۰ بر اساس شاخص‌های بین‌المللی EPI از میان ۱۸۰ کشور جهان در مرتبه ۶۷ بوده است (EPI, 2020: 5)؛ که در مجموع رتبه‌ای شایسته برای کشور نمی‌باشد.

هرچند که در خلال سال‌های اخیر برنامه ریزی و تدوین راهبردهای گوناگون برای بهره برداری پایدار از منابع بعنوان یکی از مهم‌ترین مسائل اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی در کانون توجه جامعه جهانی قرار گرفته است؛ اما بی‌توجهی به این مبانی، می‌تواند به تخریب محیط زیست، نابودی تنوع زیستی و به دنبال آن طیف گسترده‌ای از ناهنجاری‌ها و تنش‌های اجتماعی منتهی شود. (نیکبخت و همکاران، ۱۴۰۱: ۷۹۳) این شرایط حاکی از آن است که برای برقراری پایداری زیست محیطی در کشور باید برنامه ریزی ویژه‌ای انجام شود. توجه به منابع محیط زیست به عنوان بستر توسعه پایدار از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. توسعه‌ای پایدار و از ثبات لازم برخوردار خواهد بود که بتواند با حفاظت محیط زیست، رشد اقتصادی کشور را به گونه‌ای تضمین کند که ضمن افزایش رفاه نسل حاضر منابع لازم را برای تأمین رفاه نسل‌های آتی باقی بگذارد. (هاشمی و همکاران، ۱۳۹۷). سازمان توسعه همکاری‌های اقتصادی، توسعه پایدار را به معنای تلفیق اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی برای حداکثر سازی رفاه انسان فعلی بدون آسیب‌رسانی به توانایی نسل‌های بعدی برای برآوردن نیازهایشان تعریف کرده است. (OECD, 2001: 11). توسعه پایدار^۱ قربانی منافع زودگذر اقتصادی در کشورهای در حال توسعه و جهان سوم از جمله کشور ایران شده است. اولویت مسائل اقتصادی به مسائل محیط زیست، به عللی از جمله وابستگی شدید اقتصاد به نفت، برخورد شدیداً انفعالی با مقوله محیط زیست، فقر فرهنگی-اقتصادی جامعه و مسئولین موجب تبدیل ایران به پایگاه منابع آلاینده و دست دوم کشورهای توسعه یافته (مثل صنایع پتروشیمی و سیمان) شده است (روانبخش، ۱۳۹۳: ۷۹).

از آنجائیکه منابع طبیعی و محیط زیست تنها متعلق به نسل‌های امروز نیست و آیندگان نیز از آن سهمی دارند (غازی و ملایی، ۱۳۹۵: ۱۲۸) و با عنایت به اینکه هیچ خط‌مشی جامع و مستقل حفاظت محیط زیست و همین‌طور برنامه ملی توسعه پایدار که راهبردهای کلی حفاظت از محیط زیست، بهره برداری از منابع طبیعی و شیوه همساز کردن جریان توسعه اقتصادی و اجتماعی با حفظ محیط زیست برای نسل‌های آینده را برای همه بخش‌ها مشخص کند، در ایران تدوین و تصویب نشده است (عبداللهی و فریادی، ۱۳۸۹: ۱۴۵) و نظر به بحران‌های زیست محیطی حال حاضر در کشور که مانع اساسی در جهت تحقق توسعه پایدار می‌باشد بنظر می‌رسد بعلت ضعف برنامه‌های توسعه، سیاست‌های کلی محیط زیست و یا سند چشم‌انداز در جهت رفع این بحران‌ها، اهمیت خط‌مشی گذاری زیست محیطی را از طریق شناخت مشکلات زیست محیطی و مسائلی که در زندگی اجتماعی خلل ایجاد کرده و همچنین ارائه راه حل‌هایی مبتنی بر واقعیات زیست محیطی که در عین نگاهداشت پایداری زیست محیطی مسائل و مشکلات آن را حل کند، را دوچندان می‌کند (رضوانی فر، ۱۳۹۳: ۴۳) و اگر سیاست‌گذاران در تلاش خود برای

بهره‌گیری از راه‌حل‌های نو برای رفع این مشکلات با شکست مواجه شوند، دستیابی به اهداف ملی راهبردی ناممکن خواهد شد (5: mirchi&madani, 2017).

بنابراین باتوجه به اهمیت محیط زیست و لزوم توجه به آن در تدوین برنامه‌های استراتژیک و نقش انکارناپذیر آن در توسعه کشور به نظر می‌رسد انجام پژوهش‌هایی در خصوص شناسایی عوامل موثر بر خط‌مشی‌گذاری و سیاست‌گذاری زیست محیطی اجتناب‌ناپذیر باشد. مطالعه ادبیات پژوهش نشان می‌دهد با فقدان پژوهش‌های کاربردی در حوزه موضوع مورد بررسی در کشورهای در حال توسعه به طور عام و در ایران به طور خاص مواجه می‌باشیم. براین اساس پژوهش حاضر به دنبال پاسخی مناسب برای این سوال است که «عوامل موثر بر خط‌مشی‌گذاری و سیاست‌گذاری زیست کدام است؟». از این رو یافته‌های پژوهش حاضر ضمن پر کردن شکاف موجود در ادبیات پژوهش، ابزار مناسبی را در اختیار سایر محققان و سیاست‌گذاران حوزه مربوطه قرار می‌دهد.

ادبیات پژوهش

مارشال و سگال (۲۰۱۷) خط‌مشی‌گذاری را فرایند تصمیم‌گیری در مورد اولویت‌ها و اهداف می‌دانند که باید بر بهترین راه‌حل‌ها برای حل مشکلات یا جلوگیری از آنها متمرکز شود. در تعریف دیگر خط‌مشی‌گذاری عمومی اعم از سیاست‌گذاری، قانون‌گذاری، مقررات‌گذاری، فعالیت‌های اجرایی و نظارتی و نیز ساختار و الزامات آن در پی تدوین و اجرای خط‌مشی‌ها به عنوان راهکاری برای حل مسائل کشور است (باقری، ۱۳۹۶: ۲۵۹). خط‌مشی‌گذاری اساساً یک مقوله «مسئله-محور» است. به عبارت بهتر خط‌مشی‌گذاری یک رشته کاملاً هدفمند است و هدف در آن «حل مسئله» می‌باشد (Hawlett and Ramesh, 2009: p4). منظور آن است که «خط‌مشی» از جنس «راه‌حل» بوده که در پاسخ به مسائل عمومی جامعه با هدف تأمین «مصلحت عامه» اتخاذ می‌شود. شفریتز از صاحب‌نظران این رشته خط‌مشی‌ها را در قالب هشت طبقه متناسب با محتوای مسائشان تقسیم‌بندی نموده است. (Shafritz, 2008: 15). یکی از انواع خط‌مشی‌هایی که وی معرفی کرده «خط‌مشی‌های زیست‌محیطی» است. چنین طبقه‌بندی توسط بسیاری دیگر از محققان نیز مورد تأیید قرار گرفته است (Farazmand, 2009: 45): به طوری که می‌توان گفت، در اینکه مسائل زیست‌محیطی از انواع بسیار مهم و بارز مسائل عمومی دولت‌ها هستند تردیدی وجود ندارد.

سیاست‌های زیست محیطی خروجی کار خط‌مشی‌گذاران این عرصه است. ورود مسائل محیط زیست به جریان خط‌مشی‌گذاری، نتیجه انعکاس مسائل از سوی سازمان‌های عمومی یا مردم است. سیاست‌گذاری در حوزه محیط زیست بسته به نوع نظام سیاسی حاکم و شدت و ضعف دغدغه‌های محیط زیستی در مطلوب‌ها و آرمان‌های سیاست‌گذاران، شکل و چارچوب متمایزی به خود خواهد گرفت اما اسلوب‌ها و سازوکارهای ورود مسائل و خروج سیاست‌ها که موضوع علم سیاست‌گذاری است در اصل نمی‌بایست تفاوتی داشته باشد (اشتری، ۱۳۸۶).

خطی‌مشی‌گذاری عمومی دولت در حوزه محیط زیست، در واقع مجموعه اقدامات سیاسی و حکومتی در حوزه‌های تقنینی، اجرایی و قضایی است که با هدف حفاظت و بهره‌برداری از محیط زیست و با رعایت اصل توسعه پایدار صورت می‌گیرد. در واقع، سیاست زیست محیطی به عنوان بخشی از سیاست عمومی دولت را می‌توان تصمیمات رسمی یا اعلام شده توسط سازمان‌های دولتی به شمار آورد که به وسیله مرجع عالی سیاست‌گذاری تدوین و عموماً در قالب قوانین لازم‌الاجرا نمود پیدا کرده و در نهایت از سوی دستگاه‌های دولتی و یاسازمان‌های بخش خصوصی اجرا می‌گردند و متعاقباً توسط مراجع نظارتی رصد می‌شوند و مورد ارزیابی قرار می‌گیرند (رضوانی، ۱۳۹۱: ۲۲۷).

مطابق با تقسیم‌بندی صورت گرفته در تفکیک مسائل زیست محیطی، این مسائل ذیل سه دسته «مسائل مربوط به آلودگی هوا»، «مسائل مربوط به آلودگی خاک» و «مسائل مربوط به آلودگی آب» طبقه‌بندی می‌شوند. (زاهدی، ۱۳۸۹: ۳۰) بنابراین می‌توان خط‌مشی‌گذاری زیست محیطی را فرآیند حل مسائل زیست محیطی در سه حوزه مذکور تلقی نمود. روند دامنگستر و روزافزون تخریب محیط زیست و کمیابی منابع زیست محیطی در سطح کره زمین، سبب شده است تا بسیاری از دولت‌ها، موضوع سیاست‌گذاری محیط زیست را در کانون توجه خود قرار دهند. (پور اصغر سنگاچین، ۱۳۹۸: ۱). از این رو، فرایند

سیاست‌گذاری در زمینه حفاظت از محیط زیست، از سوی بسیاری دولت‌ها و سازمانهای بین‌المللی به عنوان ابزار مهمی در مدیریت محیط زیست تلقی و از آن استقبال شده است.

خط‌مشی‌گذاران معمولاً این برداشت را دارند که اگر قانونی اجرا نمی‌شود، تقصیر برعهده مجریان می‌باشد و خط‌مشی‌گذاران از هر خطا و سرزنشی در امانند اما در واقع چنین نیست بلکه بسیاری از مسائل مربوط به ساماندهی و اجرای خط‌مشی در زمان تدوین شکل می‌گیرد و شروع می‌شود (معمارزاده و شکری، ۱۳۸۵: ۲). فرایند تدوین خط‌مشی‌های زیست‌محیطی دارای سه مرحله هست که عبارتست از «مسئله‌شناسی زیست‌محیطی»، «راه‌حل‌های زیست‌محیطی» یا همان گزینه‌های ممکن برای حل مسئله شناسایی شده و نهایتاً «تصمیم‌گیری زیست‌محیطی» که ناظر به انتخاب راه‌حل مورد نظر به عنوان «خط‌مشی» یا «سیاست» عمومی می‌باشد. (اشتریان، ۱۳۹۱: ۸۷).

خط‌مشی‌گذاری زیست‌محیطی به عنوان حوزه جدیدی از موضوعات مورد مطالعه علم سیاست‌گذاری با لحاظ شرایط و ویژگی‌های خاص حاکم بر زیست‌بوم، رعایت دوجانبه‌ای را می‌طلبد: از طرفی گره خوردن مسئله توسعه با مصائب زیست‌محیطی، انتشار ایده «توسعه پایدار» را جزو کلیدواژه‌گان برنامه‌ها و نطق‌های سیاسیون قرار داده و بدین سبب، لحاظ نمودن همه شرایط و ویژگی‌های حاکم بر مسائل درگیر با محیط زیست را در فرآیند خط‌مشی‌گذاری زیست‌محیطی مهم کرده است (رضوانی، ۱۳۹۱: ۲۲۵).

توسعه پایدار مفهومی پیچیده و چندوجهی است (Elliot, 2006: 10) که در مورد آن تعریف جامعی وجود ندارد. توسعه پایدار مفهومی منبث از تحمیل الزامات زیست‌محیطی بر فرایند توسعه اقتصادی و اجتماعی است که نخستین بار در گزارش براوتلند (۱۹۸۷) تصریح و تعریف شد و سپس در بیانیه ریو (۱۹۹۲) به مثابه یکی از اصول پایه‌ای بهره‌برداری از محیط زیست و حفاظت از آن شناسایی گردید (رمضانی قوام آبادی، ۱۳۹۵: ۱۶۳). توسعه پایدار به استناد تعاریف برشمرد فرآیندی است که اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی جامعه را هر جا که ممکن است از طریق وضع خط‌مشی‌ها و انجام دادن اقدامات لازم و عملیات حمایتی با یکدیگر تلفیق می‌کند. توجه بر این سه بعد از سوی سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) مورد تأکید قرار گرفته است. اما ایجاد تعادل و تلفیق اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی مستلزم داشتن چشم‌اندازی بلندمدت‌تر و تعیین تأثیرات تصمیم‌گیری و تصمیمات فعلی روی نسل‌های آینده، وضع قوانین، مقررات و سیاست‌هاست و این خود محیط و بعد اصلی بعدی را مشخص می‌سازد که همان محیط سیاسی و بعد سیاسی است (زاهدی، ۱۳۸۹: ۳۵).

توسعه پایدار که مکرر در اسناد بین‌المللی بیان شده است، مظهر توجه و التفات به نیازهای نسل آینده نیز می‌باشد (Weiss, 2015: 198). سازمان توسعه همکاری‌های اقتصادی، توسعه پایدار را به معنای تلفیق اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی برای حداکثر سازی رفاه انسان فعلی بدون آسیب‌رسانی به توانایی نسل‌های بعدی برای برآوردن نیازهایشان تعریف کرده است. (OECD, 2001: 11). با این وصف توسعه پایدار نقطه اتصال سه حوزه حقوق بشر، محیط زیست و اقتصاد است (شهبازی، ۱۳۸۹: ۱۳۸). توسعه پایدار حاکی از پیوستگی و ادغام نگرانی‌های محیط زیستی و اجتماعی در کلیه بخش‌های سیاسی و اقتصادی است. همانگونه که در اصل ۴ اعلامیه ریو آمده است: "به منظور دستیابی به توسعه پایدار، حفاظت از محیط زیست جزء لاینکف توسعه خواهد بود و نمی‌تواند مجزا از آن تلقی شود" (pearce, 2012: 4).

توسعه پایدار فرآیندی پویاست که در بعد اقتصادی با بهره‌برداری پایدار از منابع، جهت‌گیری سرمایه‌گذاری، مسیر توسعه تکنولوژی و تغییرات نهادی، در بعد اجتماعی با از بین بردن فقر، کاهش نابرابریها، ایجاد عدالت اجتماعی و ایجاد رفاه، در بعد سیاسی با قوانین، برنامه‌ریزی، مشارکت عمومی، ظرفیت‌سازی و امنیت و در بعد محیط زیست با حفظ تنوع زیستی، جلوگیری از تخریب محیط زیست، کاهش آلودگی هوا و حفاظت از منابع آبی و خاکی همراه است. مفهوم پایداری دغدغه‌هایی که مربوط به نقش و اثر توسعه بر نسل حاضر است را منعکس میکند اما نیازمند آن است تا اطمینان دسترسی به منابع برای نسل‌های آینده را نیز فراهم کند. موضوع توسعه پایدار برای ایران در همه ابعاد آن سرنوشت‌ساز است (اصغرزاده، ۱۳۹۵: ص ۱۲).

توسعه پایدار برای کشور ما از بسیاری جهات سرنوشت ساز است. از آنجاییکه توسعه پایدار مفهومی با ابعاد محیط زیستی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است، باید در قالب سیستمی به آن توجه کرد (همان، ص ۱۸).

پیشینه تحقیق

در زمینه تدوین خط‌مشی‌های زیست محیطی به طور مستقیم تحقیقات اندکی صورت گرفته است که البته هیچ کدام یک از آن‌ها نیز به دنبال طراحی مدل تدوین خط‌مشی‌های زیست محیطی و عوامل تاثیر گذار بر آن نبوده‌اند؛ اما در زمینه‌های دیگری همچون دستور کارگذاری محیط زیست، اجرای خط‌مشی گذاری زیست محیطی در ایران و سیاست‌گذاری‌های سیاسی-حقوقی جمهوری اسلامی ایران در حفاظت از محیط زیست انجام گرفته که به شرح زیر به آنها خواهیم پرداخت:

Nilsson & prrson, (2017:36) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که ضعف دولت‌ها برای حل مشکلات زیست محیطی، نیاز فوری به استفاده از رهیافتی یکپارچه در سیاست‌گذاری عمومی تا در اجرای برنامه ۲۰۳۰ و ۱۷ هدف توسعه پایدار عملکرد موفقی داشته باشند. نتایج پژوهش جهانی شکیب (۱۳۹۹: ۱۰۹) با عنوان "تبیین ساختاری پیشران‌های مؤثر در مدیریت محیط زیست" استان خراسان جنوبی حاکی از آن است که مهمترین پیشران‌ها در اثرات مستقیم و غیرمستقیم و اثرات احتمالی که با توجه به آن‌ها تحولات آینده کنترل می‌شود، پنج مورد بودند. این پیشران‌ها به ترتیب اهمیت عبارتند از: ایجاد ضمانت اجرایی قوانین مربوطه، همکاری‌های بین دستگاهی، گردش آزاد اطلاعات، تغییر نگرش تصمیم گیران و جایگیری درست سازمان محیط زیست در تصمیم‌گیری‌ها (Kammeler & schulze, 2021) معتقدند آنچه سبب می‌شود که یک کشور به دنبال محیط زیست سالم باشد سیاست‌های داخلی آن کشور است و این سیاست‌ها از نظر کاربردی بسیار اهمیت دارد. زیرا کنترل محیط زیست صرفاً واکنش به مشکلات محیط زیست نیست، بلکه نتیجه یک فرایند سیاسی است که در کشورهای مختلف تفاوت‌های اساسی دارد. به نظر Bullok & bowman (2017:7) بازگویی حقایق و ارائه اطلاعات و داده‌های معتبر در مورد پیامدهای مشکلات محیط زیستی مربوط به آب، غذا و انرژی به شهروندان سبب می‌شود که حمایت گسترده‌تر و جدی‌تری از سیاست‌های عمومی بدست آید. یافته‌های پژوهش اسماعیلی فرد (۱۳۹۵: ۷) با عنوان "جستاری بر سیاست‌گذاری محیط زیست در جمهوری اسلامی ایران" نشان داد عدم هماهنگی بخشی و میان بخشی، ناکافی بودن نظارت بر اجرای سیاست‌ها و قوانین و نبود ضمانت اجرا سه چالش اصلی سیاست‌گذاری زیست محیطی در ایران است.

محمدی کنگرانی و همکاران (۱۴۰۰: ۱۰۹) در تحقیق خود تحت عنوان "مسئله شناسی سیاست‌گذاری محیط‌زیست در ایران" به این نتیجه رسیدند که مدیریت و بهره برداری از جنگل‌ها، حفاظت از محیط‌زیست و ملی کردن آن، اصلاحات ارضی، جهاد سازندگی، تأمین منابع و مخاطرات حفاظت از مهمترین مسائل سیاست‌گذاری محیط‌زیست بوده اند. که نخستین اقدام برای حل مسائل، حذف تناقض‌ها و تدوین یک بستر جامع نگر و پیونددهنده است. نتیجه تحقیق شیخ الاسلامی کندلوسی و همکاران (۱۴۰۱: ۲۵۷) تحت عنوان "تحلیل محتوای کیفی عوامل مؤثر بر خط‌مشی گذاری عمومی مشارکت شهرداری در حوزه محیط زیست" نشان می‌دهد موفقی‌هایی همچون اسناد راهبردی و بالادستی، بدنه تصمیمات، ساختار و تمهیدات سازمانی، فرهنگ سازمانی، فناوری اطلاعات و فرایندهای کلیدی بعنوان عوامل مؤثر بر خط‌مشی گذاری عمومی مشارکت شهرداری در حوزه محیط زیست شناسایی شدند. نتیجه تحقیق نیکبخت (۱۴۰۱: ۷۹۲) با موضوع "نگاهی به سیاست‌گذاری زیست محیطی جمهوری اسلامی ایران (با تاکید بر مدیریت بحران آب)" نشان می‌دهد عواملی همچون: ناهماهنگی و عدم انسجام در سیاست‌گذاری زیست محیطی و بی‌توجهی به رویکرد علمی تجربی و نظرات کارشناسی در ساختارها و قوانین و نیز عدم اتخاذ رویکرد سیستمی در سیاست‌گذاری زیست محیطی و مدیریت بحران آب در جمهوری اسلامی ایران به عنوان مهم‌ترین آسیب‌های سیاست‌گذاری زیست محیطی در حوزه مدیریت بحران آب می‌باشد.

مکنون (۱۴۰۰: ۲۳) در پژوهش خود تحت عنوان "چالش‌های راه حل‌گزینی در سیاست‌گذاری محیط زیست ایران" چالش «در سطح ملی و محلی، گروه‌های خاص اقتصادی و سیاسی در ارائه راه‌های محیط‌زیستی اعمال نفوذ زیادی دارند» را به عنوان مهمترین چالش‌های راه حل‌گزینی در سیاست‌گذاری محیط زیست ایران می‌داند.

لطفیان و نصری فخرداود (۱۳۹۷: ۱۱۷) در پژوهش خود تحت عنوان "سیاستگذاری محیط زیست در ایران: چالش‌ها و راه حل‌ها" جهت حل و رفع مشکلات زیست محیطی پیشنهاد می‌کند که دولت اقداماتی همچون:

(۱) تقویت نقش جوامع محلی و بومی، سازمان‌های مردم نهاد (سمن)، (۲) افزایش آگاهی‌های محیط زیستی روستائیان بویژه دانش آموزان روستائی و آموزش حفاظت از محیط زیست (۳) کمک به تبدیل به "سبز" شدن روستاها، شهرها، نهادهای مدنی، دانشگاه‌ها و مدارس با ایجاد انگیزه‌های مادی و معنوی مانند کاهش مالیات، عوارض شهرداری و ... (۴) توجه به رابطه مهم عدالت محیط زیستی و توسعه پایدار را در دستور کار خود قرار دهد.

در پژوهشی دیگر توسط میوند و همکاران (۱۳۹۷: ۳۲) تحت عنوان "طراحی مدلی برای اجرای خطمشی گذاری زیست محیطی در ایران" که یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که یک اجرای موفق خطمشی زیست محیطی مبتنی بر تدوینی فکورانه برپایه هماهنگی و همسویی نهادی و ارزشی است که در آن توسعه دانش زیست محیطی با استراتژی مدیریت سبز و قوانین موثر موجب اعتلای فرهنگ زیست محیطی می‌شود. نتایج پژوهش پورعلی (۱۳۹۸: ۶۴) با عنوان "تاثیر شاخص‌های حکمرانی خوب و آزادای سیاسی - مدنی بر شاخص عملکرد زیست محیطی" حاکی از آن است که شاخص‌های حکمرانی خوب آزادی‌های سیاسی مدنی و آزادسازی تجاری اثر مثبت و معنی دار بر عملکرد زیست محیطی دارند. در پژوهشی دیگر (۲۰۱۱) u.s.environmental protection agency محققان آن به این نتیجه رسیدند که دولت‌ها باید در جهت اجرای عدالت محیط زیستی اهتمام ویژه داشته باشند. یعنی اینکه برخورد عادلانه و مشارکت معنا دار همه افراد جامعه بدون در نظر گرفتن نژاد، رنگ، ملیت و میزان درآمد خود، در تدوین و اجرای قوانین، مقررات و سیاست‌های محیط زیستی و اینکه افرادی که از لحاظ تاریخی متحمل آسیب‌ها و زیان‌های محیط زیستی بیشتری شده اند، توجه ویژه شود.

هوبسون (۲۰۱۳: ۶۰) در تحقیق خود در پاسخ به این سوال که چگونه باید با "مصارف بیش از حد" و ائتلاف بیش از حد منابع در جامعه‌ای که انتخاب شخصی و تداوم رشد اقتصادی بر سیاست‌ها تاثیر زیادی دارد، مقابله کرد؟ اظهار می‌دارد: تاکنون راه حل پیشنهادی این بوده که دولت‌ها مردم را به استفاده داوطلبانه از شیوه‌های سبز در زندگی روز مره خود تشویق کنند، در نتیجه شهروندی محیط زیستی را به بخش اصلی خود-حکومتی تبدیل کنند. در تحقیقی دیگر توسط کلاهی (۱۳۹۹: ۵۱۱) در پژوهش خود با موضوع "ساختارهای مدیریتی جهت سیاست‌های کلی محیط زیست" دو ساختار مدیریتی جداگانه برای امور منابع طبیعی و مسائل محیط زیست پیشنهاد می‌دهد که اولی به عنوان «وزارت زیستگاهها» زیر نظر قوه مجریه و دومی به عنوان «سازمان پایش محیط زیست» زیر نظر قوه مقننه است. یافته‌های پژوهش رضانی قوام آبادی (۱۳۹۵: ۲۴۱) تحت عنوان "توسعه پایدار و حق بر محیط زیست سالم" نشان می‌دهد حق بر محیط زیست سالم هسته توسعه پایدار را تشکیل می‌دهد. توسعه اقتصادی و اجتماعی را در صورتی قابل قبول می‌نماید که شرایط محیط زیستی لازم برای ادامه حیات نسل حاضر و نسل‌های آینده را با چالش روبرو نسازد. عبدالهی و فریادی (۱۳۸۹: ۱۴۵) در پژوهش خود تحت عنوان "چالش‌های حقوقی سازمان حفاظت محیط زیست ایران" جهت رفع چالش‌های حقوقی سازمان حفاظت محیط زیست ایران به این نتیجه رسیدند نیاز به اتخاذ رویکرد مدیریت جامع و یکپارچه محیط زیست از طریق اصلاح قوانین محیط زیست و ادغام آن در بطن یک مجموعه و نیز ادغام نهادهای موازی محیط زیست در قالب یک وزارتخانه قوی است.

ایزدی خواه و گرجی (۱۳۹۴: ۱۲۵) در پژوهش خود تحت عنوان "نقش ضمانت اجراهای حقوقی و کیفری در حمایت از محیط زیست با تاکید بر قانون حفاظت از جنگل‌ها و مراتع" به این نتیجه رسیدند بسیاری از قوانین در حمایت و حفاظت از محیط زیست بسیار ناکارآمد هستند، همچنین در خصوص ضمانت اجراهای کیفری قانون حفاظت از جنگل‌ها در مجازات جزای نقدی، بسیار ناکارآمد می‌باشد و قضات در دادگاه‌ها از آگاهی زیست محیطی کافی برخوردار نمی‌باشند. در پژوهشی دیگر پور بافرانی و همی (۱۳۹۵: ۳۶۹) در تحقیق خود با موضوع "نقد سیاسی کیفری ایران در قبال جرائم زیست محیطی" تشتت، پراکندگی و عدم انسجام قوانین زیست محیطی، عدم کفایت جرائم و عدم تناسب مجازات‌ها با جرائم ارتكابی که به جهت فقدان وصف ارباب آمیز بودن و قدرت بازدارندگی، مرتکبان جرائم زیست محیطی را از ادامه فعالیت خود جسورتر می‌کند؛ در زمره عمده‌ترین ضعف‌های حقوق ماهوی ایران در قبال جرائم زیست محیطی به شمار می‌رود.

روش‌شناسی پژوهش

در فاز اول پژوهش که رویکرد کیفی می‌باشد، ابتدا منابع کتابخانه‌ای در رابطه با موضوع مورد مطالعه قرار گرفت. سپس در فاز دوم، پژوهشگر اقدام به انجام مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته با خبرگان مرتبط با موضوع تحقیق نمود. جامعه آماری این تحقیق گروهی از خبرگان حوزه‌های محیط زیست و سیاستگذاری و برنامه ریزی در بخش محیط زیست می‌باشند که بر اساس روش نمونه گیری هدفمند از میان آنها ۱۳ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب و مورد مصاحبه قرار گرفتند؛ سوالات مصاحبه‌ها بر ابعاد و مولفه‌های موثر بر تدوین خطمشی‌های زیست محیطی در راستای تحقق توسعه پایدار تمرکز گردید. پیش از مصاحبه، تا حد امکان سوالات به صورت الکترونیکی به مصاحبه‌شوندگان ارسال و توضیحاتی در مورد تحقیق به آن‌ها ارائه می‌شود. در زمان مصاحبه نیز از ابتدا توضیح کاملی به خبرگان ارائه و جلسه مصاحبه با استفاده از سوالات نیمه‌باز اداره می‌شود. کلیه مصاحبه‌های انجام شده با اجازه مصاحبه‌شوندگان ضبط و سپس به طور کامل پیاده می‌گردد.

در ادامه فاز دوم پژوهش، به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها و دستیابی به مدل مفهومی تحقیق از روش تحلیل مضمون^۱ استفاده گردید که در پژوهش‌های کیفی کاربرد گسترده‌ای دارد. براون کلارک تحلیل مضمونی را روشی برای شناسایی، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی معرفی می‌کند. این روش فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند. «براون و کلارک» معتقدند «مضمون، بیانگر اطلاعات مهمی درباره داده‌ها و پرسش‌های پژوهش است و تا حدی، معنی و مفهوم الگوی موجود در مجموعه‌ای از داده‌ها را نشان می‌دهد» (Braun and Clarke, 2006: 75). مضمون الگویی است که در داده‌ها یافت می‌شود و حداقل به توصیف و سازماندهی مشاهدات و حداکثر به تفسیر جنبه‌هایی از پدیده می‌پردازد (Boyatzis, 1998: 4). تجزیه و تحلیل داده‌ها در روش تحلیل مضمون مبتنی بر روش "کدگذاری" است. مضمون یا تم بیانگر چیز مهمی در داده‌ها در رابطه با سوالات تحقیق است. و تا حدی معنی و مفهوم الگوی موجود در مجموعه‌ای از داده‌ها را نشان می‌دهد (Braun and Clarke, 2006: 76).

با عنایت به گسترش استفاده از روش‌های تحقیق کیفی در بین محققان و از آنجا که در فرایند پژوهش، حجم زیادی از داده‌ها و اطلاعات نظیر مفاهیم، مضامین، مقولات و مؤلفه‌ها به وجود می‌آید، معمولاً محققان در سازمان‌دهی و تحلیل این داده‌ها چه از نظر مدت زمان و چه از نظر حجم پردازش با مشکل جدی روبرو هستند. گروهی از نرم افزارها تحت عنوان کلی تحلیل داده‌های کیفی در حوزه تحقیقات کیفی، وجود دارند که به پژوهشگران این حوزه در سازمان‌دهی و تحلیل کیفی داده‌های تحقیق کمک می‌کنند تا از قابلیت رایانه‌های شخصی نظیر حجم پردازش و سرعت بسیار بالا بهره‌گیری نمایند. MAXODA یک نمونه کامل و پیشرو از این نرم افزارها است که با پشتیبانی کامل از زبان فارسی، برای تجزیه و تحلیل کمی و کیفی انواع داده‌های متنی، صوتی و تصویری مفید می‌باشد. در این تحقیق برای انجام تحلیل مضمون که به منظور کدگذاری باز مفاهیم، مقوله بندی کدها و مفاهیم و در نهایت تعیین اهم مضامین در حوزه محیط زیست انجام شده از نرم افزار MAXODA استفاده شده است.

در فاز سوم تحقیق (رویکرد کمی تحقیق) بعد از شناسایی مضامین و مولفه‌های فرایند تدوین خطمشی‌های زیست محیطی حاصل از روش تحلیل مضمون، نظر به احتمال وجود سوگیری در نظرات خبرگان، به منظور حصول اطمینان از صحت، دقت، کاربردی بودن و جامعیت مراحل شناسایی شده و رفع سوگیری‌های احتمالی، از تکنیک دلفی جهت دستیابی به توافق گروهی بین خبرگان استفاده می‌گردد. روش دلفی فرایندی گروهی است که شامل ارتباط متقابل میان پژوهشگر و گروهی از خبرگان شناسایی شده، در ارتباط یا موضوعی مشخص است که معمولاً از راه پرسشنامه نظرات خبرگان گردآوری می‌شود (لنستون و تورف، ۲۰۰۲، نقل از اعتباریان خوراسگانی، ۱۴۰۰).

تکنیک دلفی بصورت یک رویکرد تحقیقی جهت بدست آوردن اجماع با استفاده از یک سری پرسشنامه‌ها و ارایه بازخورد به شرکت کنندگانی که در حوزه‌های کلیدی دارای تخصص هستند، تعریف می‌شود. این روش بطور ویژه زمانی سودمند است که محققان ملزم به جمع آوری دیدگاه‌های کارشناسان منفرد در مورد موضوعی خاص و ایجاد توافق بر سر موضوع مورد نظر باشند

تا اینکه فرض‌ها یا دیدگاه‌های اساسی خبرگان را شناسایی نمایند (The ijcs, 9: 2014). در استفاده از روش دلفی، برای تعیین میزان اتفاق نظر پانل خبرگان، ضریب هماهنگی کندال مورد استفاده قرار می‌گیرد. مقدار ضریب هماهنگی کندال (W) در صورت وجود توافق کامل برابر یک و در صورت عدم وجود توافق برابر با صفر است. ضریب هماهنگی کندال مقیاسی برای تعیین درجه هماهنگی و موافقت میان چندین دسته رتبه مربوط به n شیء یا فرد است. ضریب کندال عددی بین صفر و یک است که در آن صفر بیانگر عدم حصول اتفاق نظر و یک بیانگر اتفاق نظر کامل اعضای پانل خبرگانی است که در نظرسنجی شرکت کرده‌اند (Shamizanjani and Shahri 2014).

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در فاز اول (رویکرد کیفی) تحقیق ابتدا بر اساس نمونه‌گیری گلوله برفی، ۱۳ مصاحبه‌ترتیب داده شد و مصاحبه‌ها تا زمانی که داده‌های جدید، ارزش افزوده جدیدی تولید نمی‌کردند، ادامه پیدا کرد. به دلیل گستردگی موضوع، اشیاع مضمونی پس از ۱۳ مصاحبه به وقوع پیوست و با عدم تولید ارزش افزوده جدید در مصاحبه‌های مکرر انتهایی مصاحبه‌ها متوقف گردید. از آنجاییکه فرایند کدگذاری در مصاحبه‌ها شامل درجه‌ای از قضاوت ذهنی کدگذاران است (Bowen&Bowen,2008). لذا جهت سنجش پایایی و اعتماد کدگذاری حاصل از مصاحبه‌ها از شاخص ثبات یا پایایی باز آزمون استفاده شده است. این شاخص را زمانی می‌توان مصاحبه کرد که یک کدگذار، یک متن را در دو زمان متفاوت کدگذاری کرده باشد. به دلیل اینکه در محاسبه این شاخص کدگذار و متن یکسان است، این نوع پایایی شامل کمترین احتمال دخالت عوامل کنترل نشده است. که جهت محاسبه پایایی باز آزمون بین کدگذاری‌های محقق، در دو فاصله زمانی (که همان شاخص ثبات است) به این ترتیب است (خواستار، ۱۳۸۸: ۱۶۸). روش پیشنهادی برای محاسبه ی پایایی بازآزمون بین کدگذاری‌های محقق، در دو فاصله زمانی (که همان شاخص ثبات است) به این ترتیب است:

$$\text{درصد پایایی} = 100\% \frac{\text{تعداد توافقات} \times 2}{\text{تعداد کل کدها}}$$

به همین منظور، از بین مصاحبه‌های صورت گرفته، سه مصاحبه انتخاب و محقق هر کدام از آنها را دوبار، در یک فاصله زمانی پانزده روزه کدگذاری کرده است؛ که نتایج حاصل از این کدگذاری‌ها در جدول زیر آمده است:

ردیف	عنوان مصاحبه	تعداد کل داده‌ها	تعداد توافقات	تعداد غیرتوافقات	پایایی باز آزمون‌ها (درصد)
۱	PA	۵۰	۲۲	۶	۸۸٪
۲	PG	۴۵	۱۷	۹	۷۵٪
۳	PN	۴۹	۲۰	۹	۸۱٪
	کل	۱۴۴	۵۹	۲۴	۸۱٪

سپس در فاز دوم (رویکرد کیفی)، محقق به کدگذاری توصیفی مصاحبه‌های صورت گرفته پرداخت نمود. در این مرحله ابتدا مصاحبه‌های انجام شده به ترتیب انجام، توسط محقق پیاده‌سازی گردید. پس از پیاده‌سازی هر مصاحبه، متن پیاده شده به نرم افزار MAXQDA وارد شده و مورد تحلیل قرار گرفت. در واقع با مطالعه دقیق و خط به خط جملات مصاحبه‌ها، مضامین توصیفی توسط محقق به هر قطعه از جملات نسبت داده می‌شد.

در این مرحله از تحقیق در مجموع ۱۳ مصاحبه با خبرگان صورت گرفت که ۱۰۵ کد اولیه به شرح جدول زیر شناسایی شدند. کدهای اولیه در واقع همان نکات کلیدی و الگوی جذاب موجود در متن پیاده شده مصاحبه‌ها که مبنا و تشکیل دهنده تحلیل مضمون است.

جدول ۱. مفاهیم اولیه استخراج شده در مرحله کدگذاری باز

کد	مفهوم یا شرح کد اولیه	فراوانی
A1	افزایش آگاهی مردم	۶
A2	آموزش و فرهنگ سازی همگانی	۵
A3	مشارکت نهادهای مردمی و غیر دولتی	۷
A4	مشارکت احزاب	۴
A5	لزوم تعامل و مشارکت ذینفعان	۵
A6	مشارکت مجربان و بهره برداران	۸
A7	ضرورت همکاری آحاد جامعه در حفاظت محیط زیست	۲
A8	مشارکت مردم در سیاست‌گذاری و اجرای سیاست‌های زیست محیطی	۵
A9	حساسیت مردم به مساله محیط زیست	۳
A10	دیپلماسی محیط زیستی	۵
A11	همکاری و تعامل با موسسات زیست محیطی خارجی	۴
A12	نگاه فرابخشی دستگاه‌های اجرایی به مسائل زیست محیطی	۵
A13	فرابخشی نگری در سازمان‌های مرتبط با محیط زیست	۶
A14	اهمیت و اولویت دستگاه‌های اجرایی به محیط زیست	۵
A15	حکمرانی مطلوب زیست محیطی	۸
A16	شایسته سالاری در انتخاب مدیران	۶
A17	مسائل زیست محیطی در اولویت سیاست‌گذاران باشد.	۷
A18	اهمیت محیط زیست نزد حکمرانان	۴
A19	همه جانبه گرایی در برنامه‌های توسعه‌ای	۵
A20	سیستم برنامه ریزی مناسب در حوزه محیط زیست	۴
A21	رویکرد مشارکتی در تدوین سیاست‌ها	۶
A22	رویکرد توسعه پایدار در تدوین خط‌مشی زیست محیطی	۹
A23	توجه به توسعه پایدار در سیاست‌گذاری‌ها	۷
A24	توجه به ابعاد توسعه پایدار در اجرای برنامه‌های توسعه	۵
A25	ارزیابی خسارتهای وارده به محیط زیست در طرح‌های اقتصادی	۳
A26	تعیین ارزش اقتصادی منابع محیط زیستی طرح‌های اقتصادی	۴
A27	ارزیابی راهبردی محیط زیستی طرح‌های توسعه‌ای	۵
A28	تدوین سند راهبردی محیط زیست	۶
A29	ارزیابی اثرات زیست محیطی ناشی از اجرای طرح‌های اقتصادی	۵
A30	الگوی تولید متناسب با محیط زیست	۸
A31	پیاده سازی نظام مدیریت سبز	۳
A32	توجه به ملاحظات زیست محیطی در فعالیت‌های توسعه	۵
A33	توجه به الزامات محیط زیستی در تدوین برنامه‌های توسعه‌ای	۵
A34	لزوم تدوین نظام جامع محیط زیست	۵
A35	ایجاد نظام ارزیابی و نظارت مستمر بر صنایع آلاینده محیط زیست	۶
A36	نظارت و ارزیابی مستمر بر پروژه‌ها و طرح‌های مخرب محیط زیست	۴
A37	توجه به سند آمایش سرزمینی قبل از اجرای طرح‌ها	۵
A38	توجه به سند آمایش سرزمینی در تدوین سیاست‌ها	۷

کد	مفهوم یا شرح کد اولیه	فراوانی
A39	ارتقا سطح کیفی و کمی امکانات و تجهیزات سازمان	۵
A40	بکارگیری فن آوریهای نوین جهت حفاظت از محیط زیست	۷
A41	کاهش فقر و نابرابری	۴
A42	افزایش رفاه جامعه	۷
A43	رشد اقتصادی و اشتغال جوامع محلی و روستایی	۸
A44	عدالت اجتماعی	۵
A45	توزیع عادلانه در آمد و امکانات	۶
A46	انگیزه‌های اقتصادی جهت حفاظت از محیط زیست	۸
A47	توجه به اقتصاد سبز و کم کربن	۶
A48	توجه به اکوتوریسم بین المللی	۷
A49	اعمال مالیات‌های سبز/عوارض آلاینده‌گی /	۷
A50	مجوز قابل مبادله آلاینده‌گی و محاسبه هزینه پنهان تخریب محیط زیست	۶
A51	محاسبه هزینه‌های تخریب محیط زیست در حسابهای ملی	۵
A52	به کارگیری سیستم‌های حسابداری محیط زیست	۸
A53	تدوین استاندارد حسابداری زیست محیطی توسط مراجع صلاحیت دار	۵
A54	عدم پراکنده‌گی مقررات زیست محیطی	۷
A55	جامع بودن قوانین و مقررات زیست محیطی	۷
A56	تجدید نظر در قوانین زیست محیطی	۵
A57	توجه به رویکرد توسعه پایدار در نظام قانونگذاری	۶
A58	ضعف در اجرای قوانین زیست محیطی	۶
A59	پیشگیرانه بودن مجازات‌های زیست محیطی	۴
A60	تضمین حق بر محیط زیست سالم از سوی دستگاه قضا	۵
A61	ضمانت اجرائی مجازات‌های زیست محیطی	۶
A62	ضمانت اجرائی قوانین و مقررات زیست محیطی	۸
A63	ضمانت اجرائی سیاستها و اهداف سازمان محیط زیست	۵
A64	ایجاد دادگاه‌های تخصصی محیط زیست	۴
A65	جذب قضات آشنا به مسایل محیط زیستی	۳
A66	جذب و کلای حقوقی آگاه به محیط زیست	۲
A67	وضع مجازات‌های بازدارنده جهت برخورد با جرایم زیست محیطی	۷
A68	تناسب بین جرائم و مجازات‌ها زیست محیطی	۵
A69	راهکارهای بازدارنده در برخورد با جرایم و تخلفات محیط زیست	۳
A70	همکاری و هماهنگی دستگاههای مرتبط با منابع طبیعی و محیط زیست	۷
A71	هماهنگی بین سیاست‌های زیست محیطی محلی و ملی	۵
A72	همکاری و هماهنگی سازمان با دیگر دستگاههای اجرائی	۴
A73	عدم لزوم ادغام سازمان محیط زیست با دیگر سازمان ها	۳
A74	همکاری و هماهنگی بین دستگاههای مرتبط با محیط زیست	۷
A75	افزایش اعتبار و بودجه سازمان محیط زیست	۵
A76	لزوم جذب نیروی متخصص و محیط بان	۴

کد	مفهوم یا شرح کد اولیه	فراوانی
A77	افزایش امکانات و تجهیزات سازمان	۳
A78	لزوم اقتدار و استقلال سازمان محیط زیست	۶
A79	افزایش قدرت و اختیارات سازمان	۵
A80	تجدید نظر دراهداف و رویکردهای سازمان	۸
A81	اصلاح ساختار و وظایف سازمان	۵
A82	نقش سازمان ملل متحد	۵
A83	توافقتنامه‌ها و تعهدات بین‌المللی	۵
A84	مجمع تشخیص مصلحت نظام	۶
A85	شورای عالی محیط زیست	۳
A86	صندوق ملی محیط زیست	۵
A87	کمیته ملی توسعه پایدار	۸
A88	فراکسیون محیط زیست قوه مقننه	۸
A89	دیوان محاسبات کشور	۸
A90	سازمان حفاظت محیط زیست کشور	۸
A91	سازمان‌های اجرایی بهره‌بردار زیست‌محیطی	۴
A92	وزارت امور خارجه	۵
A93	سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور	۳
A94	قضات و دادگاه‌های زیست‌محیطی	۵
A95	سازمان بازرسی کل کشور	۴
A96	تشکل‌های مردم‌نهاد سبز	۲
A97	رسانه‌های مکتوب، دیداری و شنیداری	۵
A98	بخش خصوصی	۳
A99	سازمان‌ها و نهادهای آموزشی	۲
A100	انعکاس مسایل زیست محیطی از سوی سازمان‌های مردم‌نهاد، احزاب و مردم بومی ساکن جهت دستور کار مجلس و دولت	۴
A101	رویکرد مشارکتی ذینفعان محیط زیست در تدوین و اجرای خطمشی‌های زیست‌محیطی	۶
A102	مشارکت سازمان محیط زیست جهت حل مسایل زیست محیطی با لایحه لایحه به مجلس	۳
A103	ارایه طرح‌هایی جهت حل مسایل و مشکلات زیست محیطی از سوی کمیسیون کشاورزی و محیط زیست مجلس از طریق تصویب مجلس	۶
A104	توجه دولت در تدوین برنامه‌های توسعه‌ای، محیط زیستی و قوانین بودجه سنواتی به سیاست‌های ابلاغی مجمع تشخیص مصلحت نظام	۵
A105	بررسی و تدوین خطمشی‌ها و قوانین و مقررات زیست محیطی مصوب مجلس بر اساس سیاست‌های کلی زیست محیطی ابلاغی رهبری	۵

در مرحله بعد سعی شد تا از طریق توجه عمیق به تم‌های اولیه شناسایی شده و تشخیص تشابه و افتراق آنها با یکدیگر دسته بندی‌های کلی‌تری به نام مضامین فرعی ایجاد گردد و کدهای اولیه هم سنخ و هم راستا در دسته‌های کلی‌تر (مضامین فرعی) جاگذاری شوند. در ادامه با بهره‌گیری از نظرات خبرگان، تعداد ۳۷ مضمون یا تم فرعی به شرح جدول شناسایی شد.

جدول ۲. مضامین ثانویه استخراج شده

کد تم ثانویه	تم ثانویه	کدهای اولیه ترکیب شده
B1	گسترش سطح آگاهی، بینش و دانش زیست محیطی جامعه	افزایش آگاهی مردم آموزش و فرهنگ سازی همگانی
B2	کنش زیست محیطی تشکل‌های غیر دولتی	مشارکت نهادهای مردمی و غیر دولتی مشارکت احزاب
B3	کنش زیست محیطی ذینفعان زیست محیطی	لرزم تعامل و مشارکت ذینفعان مشارکت مجریان و بهره برداران
B4	کنش زیست محیطی شهروندان	ضرورت همکاری آحاد جامعه در حفاظت محیط زیست مشارکت مردم در سیاستگذاری و اجرای سیاست‌های زیست محیطی حساسیت مردم به مساله محیط زیست
B5	دیپلماسی فعال زیست محیطی	دیپلماسی محیط زیستی همکاری و تعامل با موسسات زیست محیطی خارجی
B6	رویکرد توسعه پایدار در سیاستگذاری دستگاه‌های اجرایی	نگاه فرابخشی دستگاه‌های اجرایی به مسائل زیست محیطی فرابخشی نگری در سازمان‌های مرتبط با محیط زیست اهمیت و اولویت دستگاه‌های اجرایی به محیط زیست
B7	حکمرانی مطلوب زیست محیطی	حکمرانی مطلوب زیست محیطی شایسته سالاری در انتخاب مدیران
B8	گرایش زیست محیطی دولتمردان و سیاستگذاران	مسائل زیست محیطی در اولویت سیاستگذاران باشد. ۰. اهمیت محیط زیست نزد حکمرانان
B9	رویکرد توسعه پایدار در تدوین سیاستگذاری های کلان	همه جانبه گرایی در برنامه‌های توسعه ای سیستم برنامه ریزی مناسب در حوزه محیط زیست رویکرد مشارکتی در تدوین سیاستها رویکرد توسعه پایدار در تدوین خطمشی زیست محیطی توجه به توسعه پایدار در سیاستگذاری ها توجه به ابعاد توسعه پایدار در اجرای برنامه‌های توسعه
B10	ارزیابی خسارات زیست محیطی وارده به عرصه‌های منابع طبیعی	ارزیابی خسارتهای وارده به محیط زیست در طرح‌های اقتصادی تعیین ارزش اقتصادی منابع محیط زیستی طرح‌های اقتصادی
B11	استقرارنظام ارزیابی (تجمعی) راهبردی زیست محیطی طرح‌های توسعه ای	ارزیابی راهبردی محیط زیستی طرح‌های توسعه ای تدوین سند راهبردی محیط زیست ارزیابی اثرات زیست محیطی ناشی از اجرای طرح‌های اقتصادی
B12	استقرار نظام مدیریت و بهره وری سبز	الگوی تولید متناسب با محیط زیست پیاده سازی نظام مدیریت سبز
B13	استقرار نظام یکپارچه ملی محیط زیست	توجه به ملاحظات زیست محیطی در فعالیت‌های توسعه توجه به الزامات محیط زیستی در تدوین برنامه‌های توسعه ای لرزم تدوین نظام جامع محیط زیست
B14	پایش مستمر و کنترل عوامل مخرب محیط زیست	ایجاد نظام ارزیابی و نظارت مستمر بر صنایع آلاینده محیط زیست نظارت و ارزیابی مستمر بر پروژه‌ها و طرح‌های مخرب محیط زیست
B15	توجه به سند آمایش سرزمینی در تدوین برنامه‌ها و طرح ها	توجه به سند آمایش سرزمینی قبل از اجرای طرح ها توجه به سند آمایش سرزمینی در تدوین سیاست ها
B16	تجهیز سازمان محیط زیست به امکانات و فناوری‌های نوین زیست محیطی	ارتقا سطح کیفی و کمی امکانات و تجهیزات سازمان بکارگیری فن آوری‌های نوین جهت حفاظت از محیط زیست
B17	بهبود سطح اشتغال و رفاه جامعه	کاهش فقر و نابرابری افزایش رفاه جامعه

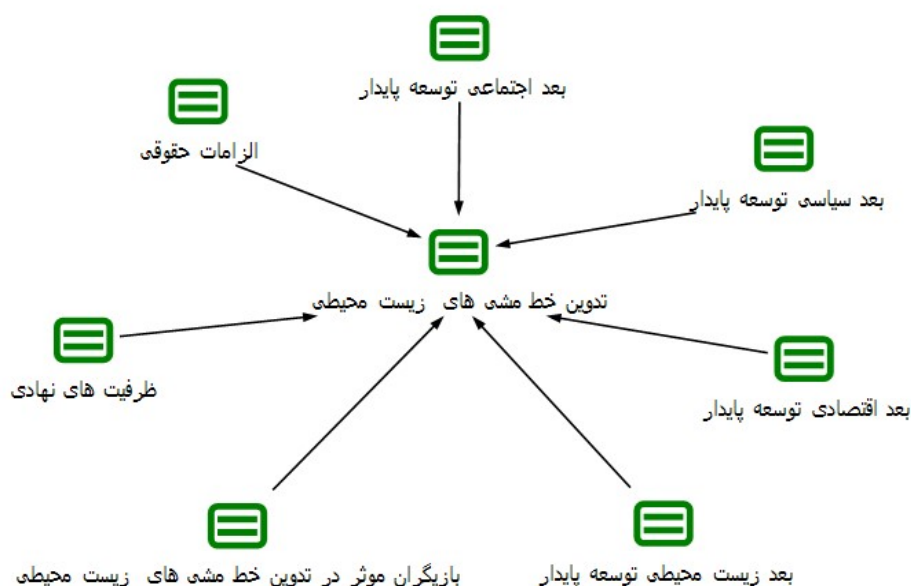
کدهای اولیه ترکیب شده	تم ثانویه	کد تم ثانویه
رشد اقتصادی و اشتغال جوامع محلی و روستایی		
عدالت اجتماعی	رعایت عدالت در توزیع سرمایه و امکانات	B18
توزیع عادلانه در آمد و امکانات		
انگیزه‌های اقتصادی جهت حفاظت از محیط زیست		
توجه به اقتصاد سبز و کم‌کربن		
توجه به اکوتوریسم بین‌المللی	بکارگیری ابزارهای نوین دانش اقتصاد محیط زیست	B19
اعمال مالیات‌های سبز/عوارض آلاینده‌ها/		
مجوز قابل مبادله آلاینده‌ها و محاسبه هزینه پنهان تخریب محیط زیست		
محاسبه هزینه‌های تخریب محیط زیست در حساب‌های ملی		
به‌کارگیری سیستم‌های حسابداری محیط زیست	استقرار نظام حسابداری و حسابرسی زیست محیطی کشور	B20
تدوین استاندارد حسابداری زیست محیطی توسط مراجع صلاحیت‌دار		
عدم پراکندگی مقررات زیست محیطی	تدوین قانون جامع محیط زیست	B21
جامع بودن قوانین و مقررات زیست محیطی		
تجدید نظر در قوانین زیست محیطی		
توجه به رویکرد توسعه پایدار در نظام قانونگذاری		
ضعف در اجرای قوانین زیست محیطی	بازنگری در مجموعه قوانین و مقررات زیست محیطی	B22
پیشگیرانه بودن مجازات‌های زیست محیطی		
تضمین حق بر محیط زیست سالم از سوی دستگاه قضا		
ضمانت اجرایی مجازات‌های زیست محیطی	ضمانت اجرایی قوانین حقوقی و کیفری در حمایت از محیط زیست	B23
ضمانت اجرایی قوانین و مقررات زیست محیطی		
ضمانت اجرایی سیاست‌ها و اهداف سازمان محیط زیست		
ایجاد دادگاه‌های تخصصی محیط زیست	ایجاد دادرسی تخصصی ویژه بررسی جرایم زیست محیطی	B24
جذب قضات آشنا به مسایل محیط زیستی		
جذب وکلای حقوقی آگاه به محیط زیست		
وضع مجازات‌های بازدارنده جهت برخورد با جرایم زیست محیطی		
تناسب بین جرائم و مجازات‌های زیست محیطی	بازدارنده بودن قوانین و مقررات بودن زیست محیطی	B25
راهکارهای بازدارنده در برخورد با جرایم و تخلفات محیط زیست		
همکاری و هماهنگی دستگاه‌های مرتبط با منابع طبیعی و محیط زیست		
هماهنگی بین سیاست‌های زیست محیطی محلی و ملی	مدیریت یکپارچه و هماهنگ سرزمینی در عرصه‌های منابع طبیعی و محیط زیست	B26
همکاری و هماهنگی سازمان با دیگر دستگاه‌های اجرایی		
عدم لزوم ادغام سازمان محیط زیست با دیگر سازمان‌ها		
همکاری و هماهنگی بین دستگاه‌های مرتبط با محیط زیست		
افزایش اعتبار و بودجه سازمان محیط زیست		
لزوم جذب نیروی متخصص و محیط بان	بهبود سطح امکانات سخت افزاری و نرم افزاری سازمان	B27
افزایش امکانات و تجهیزات سازمان		
لزوم اقتدار و استقلال سازمان محیط زیست	افزایش قدرت و اقتدار سازمان محیط زیست	B28
افزایش قدرت و اختیارات سازمان		
تجدید نظر در اهداف و رویکردهای سازمان	تجدیدنظر در ساختار و وظایف سازمان محیط زیست	B29
اصلاح ساختار و وظایف سازمان		
نقش سازمان ملی متحد		
توافق‌نامه‌ها و تعهدات بین‌المللی	بازیگران جهانی (بین‌المللی) زیست‌محیطی	B30

کدهای اولیه ترکیب شده	تم ثانویه	کد تم ثانویه
مجمع تشخیص مصلحت نظام شورای عالی محیط زیست صندوق ملی محیط زیست کمیته ملی توسعه پایدار	بازیگران فرآهادی زیست‌محیطی	B31
فراکسیون محیط زیست قوه مقننه دیوان محاسبات کشور	بازیگران تقنینی زیست‌محیطی	B32
سازمان حفاظت محیط زیست کشور سازمان‌های اجرایی بهره‌بردار زیست‌محیطی وزارت امور خارجه سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور	بازیگران اجرایی زیست‌محیطی	B33
قضات و دادگاه‌های زیست‌محیطی سازمان بازرسی کل کشور	بازیگران قضایی زیست‌محیطی	B34
تشکل‌های مردم‌نهاد سبز رسانه‌های مکتوب، دیداری و شنیداری بخش خصوصی سازمان‌ها و نهادهای آموزشی	بازیگران مستقل زیست‌محیطی	B35
انعکاس مسایل زیست محیطی از سوی سازمان‌های مردم نهاد، احزاب و مردم بومی ساکن جهت دستور کار مجلس و دولت رویکرد مشارکتی ذینفعان محیط زیست در تدوین و اجرای خط‌مشی‌های زیست محیطی	فرایند پایین به بالا	B36
ارائه طرح‌هایی جهت حل مسایل و مشکلات زیست محیطی از سوی کمیسیون کشاورزی و محیط زیست مجلس از طریق تصویب مجلس توجه دولت در تدوین برنامه‌های توسعه‌ای، محیط زیستی و قوانین بودجه سنواتی به سیاست‌های ابلاغی مجمع تشخیص مصلحت نظام بررسی و تدوین خط‌مشی‌ها و قوانین و مقررات زیست محیطی مصوب مجلس بر اساس سیاست‌های کلی زیست محیطی ابلاغی رهبری	فرایند بالا به پایین	B37

سپس مضامین فرعی با هم ادغام و تعداد ۸ مضمون اصلی که همان متغیرها و مولفه‌های موثر بر تدوین خط‌مشی‌های زیست می‌باشند به شرح جدول زیر شناسایی و در نهایت چارچوب تدوین خط‌مشی‌های زیست محیطی مطابق تصویر (۱) شکل گرفت.

جدول ۳. مضامین اصلی شناسایی شده

کد تم اصلی	تم اصلی	تم‌های ثانویه ترکیب شده
C1	توسعه پایدار (بعد اجتماعی)	گسترش سطح آگاهی، بینش و دانش زیست محیطی جامعه
		کنش زیست محیطی تشکل‌های غیر دولتی
		کنش زیست محیطی ذینفعان زیست محیطی
		کنش زیست محیطی شهروندان
C2	توسعه پایدار (بعد سیاسی)	دیپلماسی فعال زیست محیطی
		رویکرد توسعه پایدار در سیاستگذاری دستگاه‌های اجرایی
		حکمرانی مطلوب زیست محیطی
		گرایش زیست محیطی دولتمردان و سیاستگذاران
C3	توسعه پایدار (بعد زیست محیطی)	رویکرد توسعه پایدار در تدوین سیاستگذاری‌های کلان
		ارزیابی خسارات زیست محیطی وارده به عرصه‌های منابع طبیعی
		استقرار نظام ارزیابی (تجمعی) راهبردی زیست محیطی طرح‌های توسعه‌ای
		استقرار نظام مدیریت و بهره‌وری سبز
		استقرار نظام یکپارچه ملی محیط زیست
		پایش مستمر و کنترل عوامل مخرب محیط زیست
		توجه به سند آمایش سرزمینی در تدوین برنامه‌ها و طرح‌ها
		تجهیز سازمان محیط زیست به امکانات و فناوری‌های نوین زیست محیطی
		بهبود سطح اشتغال و رفاه جامعه
		رعایت عدالت در توزیع سرمایه و امکانات
C4	توسعه پایدار (بعد اقتصادی)	بکارگیری ابزارهای نوین دانش اقتصاد محیط زیست
		استقرار نظام حسابداری و حسابرسی زیست محیطی کشور
		تدوین قانون جامع محیط زیست
C5	الزامات حقوقی	بازنگری در مجموعه قوانین و مقررات زیست محیطی
		ضمانت اجرایی قوانین حقوقی و کیفی در حمایت از محیط زیست
		ایجاد دادرسی تخصصی ویژه بررسی جرایم زیست محیطی
		بازدارنده بودن قوانین و مقررات زیست محیطی
C6	ظرفیت‌های نهادی	مدیریت یکپارچه و هماهنگ سرزمینی در عرصه‌های منابع طبیعی و محیط زیست
		بهبود سطح امکانات سخت افزاری و نرم افزاری سازمان محیط زیست
		افزایش قدرت و اقتدار سازمان محیط زیست
C7	بازیگران موثر در تدوین خط‌مشی‌های زیست محیطی	تجدید نظر در ساختار و وظایف سازمان محیط زیست
		بازیگران جهانی (بین‌المللی) زیست محیطی
		بازیگران فرانهادی زیست محیطی
		بازیگران تقنینی زیست محیطی
		بازیگران اجرایی زیست محیطی
C8	تدوین خط‌مشی‌های زیست محیطی	بازیگران قضایی زیست محیطی
		بازیگران مستقل زیست محیطی
		بازیگران فرایند پایین به بالا
		فرایند بالا به پایین

تصویر ۱. چارچوب تدوین خط‌مشی‌های زیست محیطی

در فاز سوم تحقیق (رویکرد کمی) نظر به احتمال وجود سوگیری در نظرات خبرگان، به منظور حصول اطمینان از صحت، دقت، کاربردی بودن و جامعیت مراحل شناسایی شده و رفع سوگیری‌های احتمالی، از تکنیک دلفی در دو دور جهت دستیابی به توافق گروهی بین خبرگان استفاده می‌گردد.

به همین منظور جهت بررسی سنجش اعتبار یا روایی و شناسایی اجزا شبکه مضامین بدست آمده از طریق نظرخواهی از گروه دلفی، بصورت ارسال پرسشنامه ساختار یافته طیف ۵ تایی لیکرت، از طیف کاملا مرتبط تا خیلی کم مرتبط مشتمل بر ۱۴۲ سوال، در طی دو دور با شرکت ۱۰ نفر از خبرگان موضوع تحقیق صورت گرفت. پرسشنامه مربوطه متشکل از سوالاتی درخصوص نظرات خبرگان درباره میزان و یا نوع رابطه بین مضامین اولیه با مضامین فرعی و همچنین مضامین اصلی با مضامین فرعی که منجر به ایجاد شبکه مضامین یا مدل تحقیق شده است، می باشد. در دور اول دلفی، نظرات ۱۰ نفر از اعضای گروه دلفی در قالب یک پرسشنامه ۱۴۲ سوالی طیف ۵ تایی لیکرت جهت ارزیابی مرتبط بودن مضامین مدل تحقیق با همدیگر، جمع‌آوری گردید. جهت سنجش میزان توافق خبرگان در خصوص سوالات مطرح شده از آزمون ضریب هم‌هنگی کندال (w) استفاده شده است که نتایج آن در جدول زیر آمده است.

جدول ۴. بررسی نتایج آزمون کندال دور اول فرایند دلفی

متغیر	تعداد سوالات	تعداد خبرگان	ضریب هم‌هنگی کندال	ضریب کای دو	درجه آزادی	میزان خطا (α)	p-value
بررسی پرسشنامه	۱۴۲	۱۰	۰/۳۷۰	۲۴۴/۸۹	۱۴۱	۰/۰۵	۰/۰۰۰

با توجه به این‌که در جدول کندال فوق مقدار p-value در سطح خطای ۰/۰۱ معنی دار بوده، بنابراین با ۹۵ درصد اطمینان سوالات مطرحه تایید می‌شود (p-value=۰/۰۰۰) برای بررسی نوع و شدت رابطه به مقدار ضریب هم‌هنگی کندال توجه می‌شود که در این مرحله شدت ضریب هم‌هنگی کندال مثبت و مقدار این شدت ۰/۳۷۰ می‌باشد اما با توجه به این‌که در دور

اول ضریب هماهنگی کنдал جهت سنجش میزان اتفاق نظر پانل خبرگان در خصوص مضامین و شاخص‌های شناسایی شده مدل تحقیق از سطح متوسطی برخوردار می‌باشد، لذا دور دوم تکنیک دلفی اجرا می‌گردد. در دور دوم تکنیک دلفی، مطابق جدول زیر با توجه به این که در جدول کنдал مقدار p-value در سطح خطای ۰/۰۱ معنی دار بوده، بنابراین با ۹۵ درصد اطمینان سوالات مطروحه تایید می‌شود (p-value=۰/۰۰۰). همچنین توجه به این که شدت ضریب هماهنگی کنдал مثبت و مقدار این شدت ۰/۵۷۴ است و از آنجاییکه ضریب توافق یا هماهنگی مناسب بین صفر تا یک می‌باشد لذا ضریب توافق بدست آمده مناسب و نرمال می‌باشد. و نیازی به ادامه دادن به دورهای دلفی نمی‌باشد بنابراین چارچوب تحقیق که پس از طی فرایند تحلیل مضمون بدست آمده و عوامل و مولفه‌های موثر بر فرایند تدوین خطمشی‌های زیست محیطی را نشان می‌دهد بدون حذف مضمونی مورد توافق خبرگان قرار گرفت.

جدول ۵. بررسی نتایج آزمون کنдал دور دوم فرایند دلفی

متغیر	تعداد سوالات	تعداد خبرگان	ضریب هماهنگی کنдал	ضریب کای دو	درجه آزادی	میزان خطا (α)	p-value
بررسی پرسشنامه	۱۴۲	۱۰	۰/۵۷۴	۳۴۵/۴۲	۱۴۱	۰/۰۵	۰/۰۰۰

نتیجه گیری

خطمشی گذاری یک رشته کاملاً هدفمند و هدف آن حل مسئله می‌باشد برای خطمشی گذاری تاکنون مدل‌های گوناگونی ارائه شده است که هر یک از این مدل‌ها مسائل و خطمشی عمومی، علل و پیامدهای آن را از دیدگاه متفاوتی مورد بررسی و مذاقه قرار می‌دهد. یکی از این مدل‌ها، مدل فرایندی می‌باشد که هاوالت و رامش پنج مرحله «دستور کار گذاری»، «شکل گیری خطمشی»، «تصمیم گیری»، «اجرا»، و «ارزیابی» را به عنوان فرایند خطمشی گذاری ذکر می‌کنند (Hawlett and Ramesh 2006: 1). پژوهش حاضر براساس مدل خطمشی گذاری فرایندی هاوالت و رامش و صرفاً مرحله «تدوین» (کلیه زیر مراحل پیش از اجرا) را مدنظر دارد. از طرفی خطمشی گذاری زیست محیطی بعنوان یکی از شقوق خطمشی گذاری عمومی قرار است با ارایه راهکار بخشی از مسائل زیست محیطی همچون مسائل آب، خاک و هوا را حل کند.

نتایج حاصل از تحقیق حاضر نشان می‌دهد که هشت مولفه یا عامل بر روی تدوین خطمشی‌های زیست محیطی اثر گذار می‌باشند که مضامین اصلی این تحقیق می‌باشند. فرایند تدوین خطمشی‌های زیست محیطی کشور براساس نتایج این پژوهش، یکی از مضامین اصلی می‌باشد. فرایند تدوین خطمشی‌های زیست محیطی در کشور به دو صورت: ۱- فرایند بالا به پایین که شروع این فرایند از ابلاغ سیاستهای کلی رهبری در حوزه محیط زیست شروع و تا انعکاس برنامه‌های پنج ساله توسعه در قانون بودجه سنواتی و سایر قوانین مرتبط ادامه پیدا می‌کند و ۲- فرایند پایین به بالا که از سازمان محیط زیست در قالب ارایه لایحه به مجلس شروع و تا تأیید قوانین از سوی شورای نگهبان و ابلاغ آنها به قوه مجریه ادامه پیدا می‌کند.

دومین عامل دیگری که بعنوان عامل موثر بر تدوین خطمشی‌های زیستی محیطی شناسایی شده است، بعد اقتصادی می‌باشد که شامل اقداماتی همچون: «بهبود سطح اشتغال و رفاه جامعه»، «رعایت عدالت در توزیع سرمایه و امکانات»، «بکارگیری ابزارهای نوین دانش اقتصاد محیط زیست» و «استقرار نظام حسابداری و حسابرسی زیست محیطی کشور می‌باشد. سومین عامل دیگر بعد اجتماعی می‌باشد که شامل اتخاذ سیاست‌هایی همچون: «گسترش سطح آگاهی، بینش و دانش زیست محیطی جامعه»، «کنش زیست محیطی تشکل‌های غیر دولتی»، «کنش زیست محیطی ذینفعان زیست محیطی» و کنش زیست محیطی شهروندان می‌باشد. چهارمین عامل دیگر بعد سیاسی می‌باشد که شامل اقدامات و بکارگیری سیاست‌هایی همچون: «دیپلماسی فعال زیست محیطی»، «رویکرد توسعه پایدار در سیاستگذاری دستگاه‌های اجرایی»، «حکمرانی مطلوب زیست محیطی»، «گرایش زیست محیطی دولتمردان و سیاستگذاران» و «رویکرد توسعه پایدار در تدوین سیاستگذاری‌های کلان» می‌باشد. پنجمین عامل دیگر بعد زیست محیطی می‌باشد که شامل اجرای سیاست‌ها و اقداماتی همچون: «ارزیابی خسارات زیست محیطی وارده به عرصه‌های منابع طبیعی»، «استقرار نظام ارزیابی (تجمعی) راهبردی زیست محیطی طرح‌های توسعه ای»، «استقرار نظام

مدیریت و بهره‌وری سبز»، «استقرار نظام یکپارچه ملی محیط زیست»، «پایش مستمر و کنترل عوامل مخرب محیط زیست»، «توجه به سند آمایش سرزمینی در تدوین برنامه‌ها و طرح‌ها» و تجهیز سازمان محیط زیست به امکانات و فناوری‌های نوین زیست محیطی می‌باشد.

حل مسائل و مشکلات زیست محیطی برآیند توافق ابعاد (سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی) مذکور می‌باشد و تا توافق واقعی بین این ابعاد حاصل نگردد مسائل و مشکلات زیست محیطی بطور اساسی حل نخواهند شد. که نتایج یافته‌های تحقیق با یافته‌های محمی کنگرانی و همکاران (۱۴۰۰)، شیخ الاسلامی کندلوسی و همکاران (۱۴۰۱)، مکتون (۱۴۰۰)، لطیفیان (۱۳۹۷)، اسماعیلی فرد (۱۳۹۶)، UNEP (۲۰۰۹)، میوند (۱۳۹۷)، U.S. Environmental Protection Agency (2011)، Kammeler & Schulze (2021)، Bullok & bowman (2017)، Hobson (2013)، پورعلی (۱۳۹۸) و رضانی قوام‌آبادی (۱۳۹۵) همخوانی دارد.

ششمین مضمون اصلی دیگر حاصل از یافته‌های تحقیق که بر روی تدوین خط‌مشی‌های زیست محیطی اثر گذار می‌باشد «الزامات حقوقی^۱» می‌باشد که این بعد شامل اتخاذ رویکردها و سیاست‌هایی همچون: «تدوین قانون جامع محیط زیست»، «بازنگری در مجموعه قوانین و مقررات زیست محیطی»، «ضمانت اجرایی قوانین حقوقی و کیفری در حمایت از محیط زیست»، «ایجاد دادرسی تخصصی ویژه بررسی جرایم زیست محیطی» و «بازدارنده بودن قوانین و مقررات بودن زیست محیطی» می‌باشد. نظام حقوقی به عنوان بستر تولید بایدها و نبایدها می‌تواند در پرتو نظریات بنیادی چون: «حق بر توسعه» در کنار «حق بر محیط زیست سالم» و بر بستر سیاست‌گذاری عمومی، زمینه‌ساز پیشبرد اهداف توسعه پایدار در کنار غبته‌های محیط زیستی باشد. بنابراین یکی از زمینه‌ها و عوامل موثر بر تدوین کار سیاست‌گذاری عمومی در حوزه محیط زیست، تئوریزه کردن حق زیست محیطی در نظام حقوقی ایران است. که نتایج حاصل از تحقیق با یافته‌های رضوانی فر و عبدالهی (۱۳۹۱)، عبدالهی و فریادی (۱۳۸۹)، ایزدی خواه و گرجی (۱۳۹۴) و پور بافرانی و همتی (۱۳۹۵) همخوانی دارد.

«ظرفیت نهادی^۲» بعنوان هفتمین مضمون اصلی حاصل از یافته‌های تحقیق که بر روی تدوین خط‌مشی‌های زیست محیطی اثر گذار می‌باشد. این بعد شامل اتخاذ رویکردها و سیاست‌هایی همچون: «مدیریت یکپارچه و هماهنگ سرزمینی در عرصه‌های منابع طبیعی و محیط زیست»، «بهبود سطح امکانات سخت افزاری و نرم افزاری سازمان محیط زیست»، «افزایش قدرت و اقتدار سازمان محیط زیست» و «تجدید نظر در ساختار و وظایف سازمان محیط زیست» می‌باشد. برای نهادینه کردن سیاست‌ها و خط‌مشی‌های زیست محیطی جهت حل مسائل و مشکلات محیط زیست در ایران باید ساختارهای اداری - اجرایی مناسب برای نهادهای متولی طبیعت شکل بگیرد. در ایران نهادهای متعدد در زمینه امور منابع طبیعی و مسائل زیست محیطی کشور، گاهی حتی بدون هماهنگی و اطلاع از یکدیگر، تصمیم‌گیری، سیاست‌گذاری و نهایتاً فعالیت‌های مرتبط را اجرا می‌کنند. بنابراین شناخت عوامل و ظرفیت‌هایی که موجب ارتقای ظرفیت هماهنگی در تدوین خط‌مشی‌های زیست محیطی را ضروری می‌سازد. که یافته‌های حاصل از تحقیق با یافته‌های نیکبخت (۱۴۰۱)، کلاهی (۱۳۹۹)، جهانی شکیبیا (۱۳۹۹)، عبدالهی و فریادی (۱۳۸۹)، اسماعیلی فرد (۱۳۹۶) و Nilsson & Prrson (2017) همخوانی دارد.

و آخرین و هشتمین مضمون اصلی حاصل از یافته‌های تحقیق، «بازیگران موثر در تدوین خط‌مشی‌های زیست محیطی» می‌باشد. این بازیگران شامل: «بازیگران جهانی (بین‌المللی) زیست محیطی»، «بازیگران فرانهادی زیست محیطی»، «بازیگران تقنینی زیست محیطی، بازیگران اجرایی زیست محیطی»، «بازیگران قضایی زیست محیطی» و «بازیگران مستقل زیست محیطی» می‌باشند. بازیگران و گروه‌های ذینفع عرصه خط‌مشی‌گذاری زیست محیطی در هر کشوری منحصر به فرد بوده و با توجه به نوع نظام حاکمیتی، پیشینه تاریخی، مذهب و جهان بینی حاکم بر سیاستمداران آن کشور و بسیاری از عوامل دیگر از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. که در همین رابطه یافته‌های تحقیق حاضر در خصوص بازیگران موثر در تدوین خط‌مشی‌های زیست محیطی با نتایج تحقیق دانش‌فرد (۱۳۹۲) و قلی پور (۱۳۸۸) همخوانی دارد.

منابع

۱. اسماعیلی‌فرد، مریم، (۱۳۹۵)، «جسارتی بر سیاست‌گذاری محیط زیست در جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، دوره ۵ شماره ۲۱
۲. اشتریان، کیومرث (۱۳۸۶)، «سیاست‌گذاری عمومی در ایران»، چاپ اول، تهران، نشر میزان.
۳. اشتریان، کیومرث و محکی، علی‌اصغر (۱۳۹۱)، «مقدمه‌ای بر روش سیاست‌گذاری فرهنگی»، تهران، نشر جامعه‌شناسان، چاپ اول
۴. ایزدی خواه، نصرت اله و گرجی، حمیدرضا (۱۳۹۴)، «نقش ضمانت اجرای حقوقی و کیفری در حمایت از محیط زیست با تاکید بر قانون حفاظت از جنگل‌ها و مراتع»، فصلنامه قضاوت، شماره ۸۲
۵. باقری، محمدرضا (۱۳۹۶)، «تدوین الزامات طراحی سیستم خط‌مشی گذاری فرهنگی برای ساخت آگاهانه واقعیت»، رساله دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات اصفهان.
۶. بهرامی احمدی، حمید (۱۳۸۸)، «سیاست‌گذاری سیاسی - حقوقی جمهوری اسلامی ایران در حفاظت از محیط زیست»، فصلنامه دانش سیاسی، دوره ۴، شماره ۹
۷. پور اصغر سنگاچین، فرزاد (۱۳۹۸)، «سیاست‌گذاری محیط زیست»
۸. پورباقرانی، حسن و همتی، مرضیه (۱۳۹۵)، «نقد سیاسی کیفری ایران در قبال جرائم زیست محیطی» مجله مجلس و راهبرد، سال ۲۳، شماره ۸۷
۹. پورعلی، علی، (۱۳۹۸)، «تاثیر شاخص‌های حکمرانی خوب و آزادی‌های سیاسی - مدنی بر شاخص عملکرد زیست محیطی، پژوهش‌های اقتصاد و توسعه منطقه ای»، دوره ۲۸، شماره ۱۷.
۱۰. جهانی شکیب، فاطمه (۱۳۹۹)، «تبیین ساختاری، پیشران‌های موثر در مدیریت محیط زیست استان خراسان جنوبی» (۱۳۹۹)، فصلنامه برنامه ریزی و آمایش فضا، دوره ۲۴، شماره ۱.
۱۱. خواستار، حمزه، (۱۳۸۸)، «ارایه روشی برای محاسبه پایایی مرحله کدگذاری در مصاحبه‌های پژوهشی»، فصلنامه علمی - پژوهشی روش‌شناسی علوم.
۱۲. رضایی، مسعود (۱۴۰۰)، «پیشنهاد‌های سیاستی به دولت سیزدهم در حوزه محیط زیست»، گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل گزارش ۱۷۸۵۶.
۱۳. رضوانی فر، مهدی (۱۳۹۳)، «مقدمه‌ای بر سیاست‌گذاری زیست محیطی در نظام حقوقی ایران»، تهران، انتشارات مجد، چاپ اول
۱۴. رضوانی فر، مهدی و عبدالهی، محسن (۱۳۹۱)، «نظام حقوقی ایران و مسئله سیاست‌گذاری زیست محیطی»، فصلنامه راهبرد، سال ۲۱، شماره ۶۴.
۱۵. رمضانی قوام آبادی رمضان و همکاران (۱۳۹۵)، «توسعه پایدار و حق بر محیط زیست سالم»، فصلنامه علمی و پژوهشی سیاست جهانی، دوره ۵، شماره ۱
۱۶. روانبخش، مکرم (۱۳۹۳)، «بررسی جایگاه ایران در توسعه پایدار محیط زیست ایران»، مجله محیط زیست و توسعه، دوره ۴، شماره ۷
۱۷. زاهدی، شمس‌السادات؛ (۱۳۸۹) «توسعه پایدار»، تهران، انتشارات سمت، نوبت چاپ هشتم
۱۸. سلیمانی، الهه و چراغی، میترا (۱۳۹۸)، «بررسی عملکرد سیاست‌های کلی در بخش محیط زیست»، گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل گزارش ۱۶۷۲۰.
۱۹. شهبازی، آرامش (۱۳۸۹)، «توسعه پایدار یا پایداری توسعه در حقوق بین الملل» مجله حقوق بین المللی شبز، مرکز امور حقوقی بین الملل ریاست جمهوری دوره ۲۷، شماره ۴۲.
۲۰. شیخ‌الاسلامی کندلوسی، نادر؛ احمدی تنکابنی، مهدی و احمدی، مسعود (۱۴۰۱) «تحلیل محتوای کیفی عوامل موثر بر خط‌مشی گذاری عمومی مشارکت شهرداری در حوزه محیط زیست»، فصلنامه مجلس و راهبرد، سال بیست و نهم، شماره یکصد و یازدهم
۲۱. عابدی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمدسعید؛ فقیهی، ابوالحسن؛ شیخ‌زاده، ابوالحسن (۱۳۹)، «تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روش ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی»، مجله اندیشه مدیریت راهبردی، سال ۵، شماره ۲

۲۲. عبداللهی، محسن و فریادی، مسعود (۱۳۸۹)، «چالش‌های حقوقی سازمان حفاظت محیط زیست ایران»، مجله علوم محیطی، دوره ۷، شماره ۴
۲۳. عبداللهی، محسن و رضوانی فر، محمد مهدی (۱۳۹۱)، «نظام حقوقی ایران و مساله سیاست‌گذاری زیست محیطی»، فصلنامه راهبرد، سال ۲۱، شماره ۶۴
۲۴. غازی، ایران و ملایی، اعظم (۱۳۹۵)، «ناپایداری زیست محیطی در خاورمیانه و چالش‌های سیاست‌گذاری مدیریتی و فرهنگی: مطالعه مقایسه‌ای ایران، ترکیه و عربستان». فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، شماره ۷.
۲۵. کلاهی مهدی (۱۳۹۹)، «ساختار مدیریتی جهت سیاست‌های کلی محیط زیست» فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، دوره ۸، شماره ۳.
۲۶. کمالی، یحیی (۱۳۹۱)، «روش‌های تحلیل و مدل‌های اجرای سیاست‌گذاری توسعه پایدار»، مجله راهبرد، شماره ۲۹
۲۷. کنگرانی، محمد؛ اشتریان، کیومرث؛ حلی‌ساز، ارشک و نادری، فرشید (۱۴۰۰)، «مسئله‌شناسی سیاست‌گذاری محیط‌زیست در ایران»، فصلنامه علمی-پژوهشی سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۷، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۰.
۲۸. لطفیان، سعیده و نصری فخرداد، صدیقه (۱۳۹۷)، «سیاست‌گذاری محیط زیست در ایران: چالش‌ها و راه حل‌ها»، فصلنامه ساسات. مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۴۸، شماره ۴۸
۲۹. لیاقتی، هومان و اسماعیلی فرد، مریم و ساعی، احمد و ملک محمدی، حمیدرضا (۱۳۹۶)، «چالش‌های دستور کارگذاری محیط زیست در ایران»، فصلنامه علوم محیطی، دوره ۱۵، شماره ۳
۳۰. معطوفی، علیرضا (۱۳۹۶)، «اولویت بندی عوامل موثر بر تدوین خط‌مشی‌های محیط زیستی با استفاده از روش فرایند تحلیل شبکه ای»، فصلنامه مجلس و راهبرد، دوره ۲۴، شماره ۹۰
۳۱. معمارزاده، غلامرضا و شکری، نرجس (۱۳۸۵)، «ارایه مدل پویا برای اجرای خط‌مشی‌های عمومی»، فصلنامه علمی-ترویجی مدیریت، دوره ۳ شماره ۸.
۳۲. مکنون، رضا، مجابی، سید محمد و زیبا کلام، صادق (۱۴۰۰) «چالش‌های راه حل‌گزینی در سیاست‌گذاری محیط زیست ایران»، مجله پژوهش‌های محیط زیست، سال ۱۲، شماره ۲۴، پاییز و زمستان
۳۳. ممیوند، بهروز؛ امینی‌سابق، زین‌العابدین؛ ساده، احسان و خلج، محمدرضا (۱۳۹۷)، «طراحی مدلی برای اجرای خط‌مشی‌گذاری زیست محیطی در ایران»، فصلنامه علمی و پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، سال ۱۲، شماره ۱.
۳۴. نیکبخت، مهدی؛ الهی‌منش، محمدحسن؛ محسنی، علی (۱۴۰۱)؛ «نگاهی به سیاست‌گذاری زیست محیطی جمهوری اسلامی»، ماهنامه علمی جامعه‌شناسی سیاسی ایران، سال ۵، شماره ۱۲.
35. Atrid – stirling, J. (2001), "The matic networks: An Analytic tool for & ualitative research", Qualitative research, Vol.1, No.3, pp385-404
36. Bowen Chieh – Chen & William M. Bowen (2008), "content Analysis; In Kaifeng xang and Gerald J. Miller, Handbook of research methods in public andmin stration", Talyor8 francis.
37. Boyatzis (1998), "trans form ming & qlitative information. Cleveland: sage."
38. Braun, v and clark, v (2006), "using thematic analysis in pycology. Qualiative resersh in psychology journa"l, Vol. 3. No.2, pp: 77-101
39. Braun, v and clark, v (2006), "using thematic analysis in pycology qualitative resersh in "
40. Bullok, Justin B. and Anno'm, Bowman (2017). " FEW: Exploring citizens support for policy tools at the food Energy. Water nexas". Environmental progress & Sustainable energy Dol: (o,1002)/ef.12727.
41. Cmirchi & madani, (2017), "will Iran's next president care enough to put the
42. Eillot, J. (2006), "An intriuduction to sustainable development, thirded, London, routlege taylors and francis group"
43. environment first" the surdian available at: <http://www.the-guardian.com>
44. Farazmand, A. (2009). "Bureaucracy and administration", CRC press, p.122 222;
45. Hobson, Kersty (2013), "on the making of the environmental sutic along prpduct life cycles: important, Renewable energy examples and policy complexities" local environment 22,22,1.

46. [http://EPI\(2020\),YALE,EDU/REPORTS/2020](http://EPI(2020),YALE,EDU/REPORTS/2020)
47. Kammerlander, A, Gunther, G& Schulze (2021), "Political – economic correlates of environmental policy" *environ. Res. Lett.* 16024047
48. Michael Howlett, Anthony Perl, M. Ramesh (2009) "Studying Public Policy", Oxford New York University Press, Third Edition.
49. Mirchi ali and kaveh madani, (2017). "will irans next president care enough to put the environment first " *the guardian* at: <http://www.the-guardian.com>
50. Nilson, Mans and Asa person (2017). "policy Note: Lessons form environmental policy intearation for the implementation of the 2030 Agendag" *Environmental science and policy* 78:36-39.
51. Pearcec (2012), " embudspersons for future generation a proposal for rioto20", *unep program issue*, No6.
52. Shamizanjani M. and Shahri S. (2014). Proposing a Model for Successful Application of Knowledge Sharing II (Social Knowledge Sharing) within Organizations, *Iranian journal of Information Processing and Management*, 29 (4), 903-930.
53. United nationas environmental program (UNEP), (2009), "Integrated policy making for sustainable development", A REFERENCE MANUAL.
54. Us. Environmental protection agency (2010)," interim guidance on considering environmental sustic during the development of an action. Available at": <http://www.epa.sov/resource/policy>.
55. Weiss, E, (2015), "our rights and obligation to future generation for the environment, *American society of international law*", vol84. stable url <http://www.Tstov.org/stable/2203020>